

המצוות בפדשה

המצוות בפרשת השבוע - הלכה ואגדה

בהעלותך את הנרות

גדרי המצוות וטעמיהם מהראשונים

ספר החינוך

הלילות, ואם יותר אין בכך כלום. ומענין מצות ההטבה הוא הדישון, ודישון המנורה והטבתה מצות עשה בבקר ובין הערבים, והדישון הוא שכל נר שכבה מסיר הפתילה וכל השמן שבנר ומקנחו, ונותן בו פתילה אחרת ושמן אחר, ונר שלא כבה מתקנו, ונר אמצעי אם כבה מדליקו מאש שעל מזבח החיצון, והאחרים מדליקו זה מזה, שמושך הפתילה ומטה אותה עד שהאור נתפשת בה, לפי שאין כבוד המצוה להדליק מנר אחר, ויתר פרטיה, מבוארים בפרק (שמיני) [תשיעי] ממנחות [דף פ"ו ע"א] ומקומות מתמיד.

זהו דעת הרמב"ם זכרונו לברכה במצוה זו שהטבת הנרות היא הדלקתן כמו שפירשנו, אבל דעת מפרשים רבים שההטבה היא הדישון והקנוח ותקון הפתילות, וזו היא מצוה בפני עצמה, וכן נראה בפרק התכלת מסכת מנחות [דף נ' ע"א].

ונוהגת בזמן הבית, בכהנים. וכהן העובר עליה ולא ערך הנרות כמצוה, ביטל עשה.

מצוה צ"ח - מצות עריכת נרות המקדש

גדר המצווה - להיטיב נרות תמיד לפני השם יתברך, שנאמר [שמות כ"ז, כ"א] יערוך אותו אהרן ובניו, כלומר יערוך הנר לפני השם יתברך, וזהו מצות הטבת נרות הנזכרת בגמרא.

משרשי המצוה, שציונו השם יתברך להיות נר דולק בבית הקדוש להגדלת הבית לכבוד ולתפארת בעיני הרואים, כי כן דרך בני איש להתכבד בבתיים בנרות דולקין, וכל ענין ההגדלה בו כדי שיכניס האדם בלבו כשיראהו מורא וענוה, וכבר אמרנו כי במעשה הטוב הכשר הנפש. וכל זה טוב על היסוד הבנוי לנו כי הכל נגזר מצד המקבלים, עם היותי מאמין באמת כי יש למקובלים בעינינו אלה חכמות נכבדות וסודות נפלאים, ואולם גם אנחנו נכתוב הנראה כפשוטן של דברים, והכל לשם שמים.

דיני המצוה, כגון מה שאמרו הדלקת הנרות דוחה שבת כקרבנות שקבוע להם זמן, שנאמר בו תמיד, ושנותן לכל נר ונר חצי לוג שמן, שנאמר מערב עד בוקר, ושיערו חכמים שזה השעור יספיק בלילי טבת, וכן נותנין בכל

נידונים הלכתיים מהאחרונים ועוד

תהיה פסולה.

ומצאנו בזה ג' שיטות בראשונים:

(א) רמב"ם ביאת המקדש ט' - "וכן הדלקת הנרות כשירה בזרים לפיכך אם הטיב הכהן את הנרות והוציאן לחוץ מותר לזר להדליקן".

(ב) הראב"ד השיג עליו - "א"א הפליג כשאמר מותר לזר להדליקן אלא שאם הדליקן כשירות". [ונראה שמודה להרמב"ם שאין זה "עבודה" כלל, דאל"ה איך כשרה ההדלקה, אלא שיש מצווה בכהן, ואולי הוא משום דכתיב אהרן בפרשה].

(ג) מהריטב"א שם נראה שהיו "עבודה", ולא נתמעט שם אלא מחיוב מיתה. ולדעתו נראה שאם הדליק זר פסולה. וז"ל - "דלהכי לא אפקיה בלשון חיוב, ואמר בהעלותך או בהעלותך לומר דלאו עבודה היא לחיוב עליה מיתה בזר, כשם שאין חיוב מיתה בעבודה שאינה תמה".

[ובעצם דברי הריטב"א יש לתמוה - שמשמע מדבריו שהוא ילפותא מקרא, ואינו אלא למעט מחיוב מיתה, ויש להעיר מהמשך הגמרא שהקשו מהצתת אליתא (על המזבח) שהיו עבודה וטעונה כהן וכלי שרת, ומאי מקשה, הרי הכא גלי קרא, ועוד קשה שמהדימוי למזבח נראה, שלא אמרו כן אלא מסברא, שענין "הדלקה" אינו יכול להחשב כ"עבודה". וכן בתירוץ הגמרא - "הצתת אליתא עבודה היא, הדלקה לאו עבודה היא", הביא הוא עצמו בשם רש"י - "ופרש"י ז"ל הצתת אליתא עבודה שיש בה טורח שצריך להצית האור בעצי המערכה, אבל הדלקת נרות לאו עבודה היא דלאו כלום עביד, דהא כיון שהדליק ברוב היוצא, השלהבת עולה מאיליה", ומשמע שהוא ענין מסברא].

המקור למצוות הדלקת המנורה

הנה לא מצאנו בתורה לשון ציווי על הדלקת המנורה, רק על עריכתה,

הדלקת המנורה על ידי זר

בגמרא יומא כ"ד - "אמר רב - ארבע עבודות זר חייב עליהן מיתה - זריקה, והקטרה, וניסוך המים, וניסוך היין". ואף שאר עבודות גם כן אסורות, מכל מקום אין חייבים מיתה אלא באלו.

ומבואר שם הטעם - "מאי טעמא דרב, דכתיב ואתה ובניך אתך תשמרו את כהנתכם לכל דבר המזבח ולמבית לפרכת ועבדתם עבדת מתנה אתן את כהנתכם והזר הקרב יומת. עבדת מתנה - ולא עבודת סילוק [שאתה נותן על המזבח, ולא עבודת סילוק שאתה מסלק וסר מעל המזבח - רש"י] ועבדתם - עבודה תמה, ולא עבודה שיש אחריה עבודה" [עבודה שהיא גומרת ומתממת את הדבר, ולא שיש אחריה עבודה, כגון שחיטה וקבלה והולכה שיש אחריה זריקה - רש"י].

ולפי כללים אלו הקשו שם - "זר שסידר את המנורה ליחייב [בבוקר היו מסלקין את הנרות של זהב מן המנורה לקנח אפרן יפה, וחוזרין וקובעין אותם בה, והרי עבודה תמה - רש"י] איכא נתינת פתילה [יש אחריה עבודה], נתן פתילה ליחייב, איכא נתינת שמן. נתן שמן ליחייב, איכא הדלקה. הדליק ליחייב, הדלקה לאו עבודה היא".

ומבואר בסוגיא זו, שסידור המנורה לנקות הנרות, וכן נתינת השמן והפתילה הם "עבודות" שפסולות בזר, אלא שאין חייב עליהם מיתה משום שאינם "עבודה תמה", כיון שיש אחריהם עבודה.

אמנם על הדלקה מבואר שם דלאו עבודה היא, ומטעם זה אין הזר חייב עליה.

ויש להסתפק האם כוונת הגמרא שאין זה עבודה כלל ואף לכתחילה יכול זר להדליק, או שנאמר שלא אמרו שאינה עבודה אלא לגבי חיוב מיתה, ולעולם אסור לזר לעשותה, ולכאורה לפי צד זה אם ידליק הזר ההדלקה

והיינו הכנתה להדלקה:

ויקרא כ"ד - צו אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּקְחוּ אֵלֶיךָ שְׁמֹן זֵית זָךְ כִּתִּית לְמָאֹר לְהַעֲלֹת נֵר תָּמִיד: מִחוּץ לְפָרֶכֶת הָעֵדוּת בְּאֵהָל מוֹעֵד יַעֲרֶךְ אֹתוֹ אֶהְרֵן מִעֶרֶב עַד־בֶּקֶר לִפְנֵי יְקֹנֶק תָּמִיד חֶקֶת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם:

וברש"י שם - "יערוך אותו עריכה הראויה למדת כל הלילה, ושיערו חכמים חצי לוג לכל נר ונר, והן כדאי אף ללילי תקופת טבת, ומדה זו הוקבעה להם". ורק מצאנו בלי לשון ציווי בשמות ל' - **ובהעלת אהרן את הנרות בין הערבים** יקטירנה קטרת תמיד לפני יקנן לדתיתכם: וברש"י שם מבואר ש"העלאה", הוא לשון הדלקה.

וכן בפרשתנו במדבר ח' - **דבר אל־אהרן ואמר אליו בהעלתך את הנרות אל־מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות:**

ומצאנו ברמב"ם בספר המצוות שנקט שמצוות ההדלקה כלולה במצוות העריכה [עוד מבואר בדבריו שם שעריכה והטבת הנרות היינו הך] - "המצוה הכ"ה היא שנצטוו הכהנים להדליק הנרות תמיד לפני ה' והוא אמרו יתעלה (ר"פ תצוה) באהל מועד מחוץ לפרוכת אשר על העדות יערוך אותו אהרן ובניו. וזו היא מצות הטבת הנרות".

וכן מצאנו בהלכותיו - שבמנין המצוות [בהקדמה להלכות תמידין ומוספין] כתב "להדליק נרות בכל יום". ושם בפרק ג' כתב - "דישון המנורה והטבת הנרות בבוקר ובין הערבים מצות עשה שנאמר יערוך אותו אהרן ובניו, והדלקת הנרות דוחה את השבת ואת הטומאה כקרבנות שקבוע להן זמן שנאמר להעלות נר תמיד". **הרי שעירב ההדלקה עם העריכה וההטבה**, ומבואר שהם מצווה אחת.

עוד כתב שם - "מהו דישון המנורה, כל נר שכבה מסיר הפתילה וכל השמן שבנר ומקנחו ונותן בו פתילה אחרת ושמן אחר במידה והוא חצי לוג, וזה שהסיר משליכו במקום הדשן אצל המזבח עם דישון המזבח הפנימי והחיצון ומדליק נר שכבה, והדלקת הנרות היא הטבתם, ונר שמצאו שלא ככה מתקנו".

והחינוך כאן הביא דעות החולקות - "זהו דעת הרמב"ם זכרונו לברכה במצוה זו שהטבת הנרות היא הדלקתן כמו שפירשנו, אבל דעת מפרשים רבים שההטבה היא הדישון והקנחו ותקון הפתילות וזו היא מצוה בפני עצמה, וכן נראה בפרק התכלת מסכת מנחות [דף נ' ע"א]".

וכן הקשה על הרמב"ם בשו"ת הרשב"א א' ש"ט - וגרסין בפרק התכלת (דף נ) אמר אב"י מסתברא כמאן דאמר בקטרת הסמים של בין הערבים דכתב (שמות ל) בבקר בבקר בהטיבו את הנרות יקטירנה. ואי לאו דעבד הדלקה מאורתא הטבה בצפרא מהיכא ובפרק שתי מדות (דף פ"ח ב) מטיבה ונותן בה שמן ומדליקה. אלמא הטבה לאו היינו הדלקה.

ובדעת הרמב"ם נראה שאין כוונתו ש"הטבה" היינו "הדלקה" בלבד, אלא שמצוות ההדלקה כלולה גם כן במצוות העריכה וההטבה, והיינו שהגדר הכולל של מצוות העריכה היא "הכנת המנורה להדלקתה", וסובר הרמב"ם שאף עצם ההדלקה נכללת בגדר המצווה.

ונראה להוכיח מתוספתא מנחות ז' כשיטת הרמב"ם - "ויעל הנרות לפני ה' כאשר צוה ה', היכן צוהו - על המנורה הטהורה יערך את הנרות". [ראיה זו הביא בספר דבר אברהם ג' א' י"ד].

מעשה הדלקה או התוצאה שיהיה דלוק

הבאנו דעת הרמב"ם שהדלקת הנרות היא חלק ממצוות עריכת והטבת הנרות.

ויש להקשות שהרי בסוגיא הנ"ל **ביומא כ"ד** מבואר, שסידור המנורה ונתינת השמן והפתילה, נקראים עבודות **וזר אסור בהם**, ורק אינו מחוייב מיתה, כיון שאינה "עבודה תמה", שהרי יש אחריהם את הדלקת הנרות. **וכן הביא הרמב"ם** ביאת המקדש ט' - "אבל [זר] היוצק והבולל והפותת והמולח והמניף והמגיש ומסדר את לחם הפנים או את הבזיכין על השלחן **והמטיב את הנרות והמצית** אש במזבח והקומץ והמקבל דמים, אף על פי שנפסלו והרי הוא מוזהר על כל אלו ולוקה אינו חייב מיתה, מפני שכל אחת מהן עבודה שאחריה עבודה ואינה גמר עבודה".

ואילו **בהדלקה** נתבאר בסוגיא שם שאינה "עבודה", וברמב"ם כתב שזר מותר להדליק אפילו לכתחילה.

וצריך לומר שמכיון שמסוגיא זו מוכרח ש"מעשה" ההדלקה עצמו אינו

בכלל "עבודת העריכה", על כרחך שדברי הרמב"ם שהטבת הנרות היא הדלקתן קאי רק על ה"תוצאה" שהנרות יהיו דולקים [כן יישב דעת הרמב"ם בחידושי רבנו חיים הלוי, הלכות ביאת מקדש ט'].
ויתכן שמה שפרשה זו נאמרה לאהרן "דבר אל אהרן ואמרת אליו בהעלותך את הנרות", היינו שעליהם הוטל לדאוג שתהיה המנורה דלוקה.

ובטעם הדבר שאין ההדלקה נחשבת "עבודה" נאמרו שתי שיטות בראשונים שם:

(א) ריטב"א בשם רש"י - "הדלקת נרות לאו עבודה היא דלאו כלום עביד, דהא כיון שהדליק ברוב היוצא, השלהבת עולה מאיליה". **וכן במאירי** - "ואף בהדלקה אינו חייב שהדלקה אינה עבודה שאינו נותן דבר שיש בו ממש". ומדבריהם נראה שהוא מסברא, שלא מסתבר שמעשה ההדלקה יהיה "עבודה", כשאין בזה ממש.

(ב) מדברי הריטב"א עצמו נראה שהוא ילפותא - "דלהכי לא אפקיה בלשון חיוב, ואמר בהעלות או בהעלותך לומר דלאו עבודה היא לחייב עליה מיתה בזר, כשם שאין חיוב מיתה בעבודה שאינה תמה".

שני דינים בדישון המנורה

הובא לעיל דברי הרמב"ם תמידין ומוספין ג' שכלל את הדישון בכלל מצוות העריכה - "דישון המנורה והטבת הנרות בבוקר ובין הערבים מצות עשה שנאמר יערוך אותו אהרן ובניו".

והיינו שמצוות העריכה כוללת את כל ההכנות להדלקה, גם את ניקוי המנורה מהדשן.

וכן בביאת המקדש ט' כתב - "אבל היוצק והבולל והפותת והמולח והמניף והמגיש ומסדר את לחם הפנים או את הבזיכין על השלחן והמטיב את הנרות והמצית אש במזבח והקומץ והמקבל דמים, אף על פי שנפסלו והרי הוא מוזהר על כל אלו ולוקה אינו חייב מיתה, מפני שכל אחת מהן עבודה שאחריה עבודה ואינה גמר עבודה". **ומבואר** שהפטור של זר ממיתה הוא משום שאינה עבודה תמה, כיון שיש אחריה עבודה, והיינו מפני שהוא רק חלק מהכנת המנורה להדלקה. [ומקורו מיומא כ"ד - זר שסידר את המנורה ליחייב, איכא נתינת פתילה].

אמנם שם בהלכה ח' כתב - "הרמת הדשן צריכה כהן שנאמר ולבש הכהן מדו בד וגו', ואם הרים ישראל לוקה ואינו חייב מיתה אף על פי שאין אחריה עבודה שנאמר עבודת מתנה עבודת מתנה הוא שתהיה בכהן לבדו ואם קרב לה הזר חייב מיתה, אבל עבודת סלוק אין חייבין עליה מיתה, [וכן אם דישן מזבח הפנימי והמנורה אינו חייב מיתה]. ומשמע שטעם הפטור ממיתה היא משום שהיו סילוק כתרומת הדשן של המזבח, ולא מטעם שאינה עבודה תמה. [ומקורו לכאורה ממעילה י"א שאמרו שם במשנה - דישון מזבח הפנימי, והמנורה - לא נהנין ולא מועלין. ובגמרא - מנורה מנלן דשן הדשן. ומבואר בזה שיש דין "דישון" בדשן המנורה כמו שיש תרומת הדשן במזבח].

וליישב זאת יש לומר שיש שני דינים בדישון המנורה [כן חילק הגרי"ז על הרמב"ם]

(א) ניקוי הדשן בשביל עריכת המנורה להכינה להדלקה, וזה אינו עבודה תמה שהרי לא גמר לנקות.

(ב) דישון המנורה, והוא דין בדשן עצמו שצריך לתת אותו בצד המזבח כמו את תרומת הדשן של המזבח, וילפינן לה מינה, ועבודה זו אמנם היא עבודה תמה שאין אחריה עבודה, אך היא עבודת סילוק ומטעם זה פטור. **ובזה מיושב קושיית התוספות** במעילה שם, למה צריך פסוק על דישון המנורה, והרי כתיב "הטבת הנרות", ולפי חילוק זה מיושב, שרצתה הגמרא למצוא הפסוק שיש מצווה בגופו של הדשן [ולא רק בתור ניקוי והכנת המנורה] שרק בזה ייחשב "נעשית מצוותו" להוציאו מידי מעילה [שהרי אמרו שם "לא נהנין ולא מועלין"].